

İSLAMDA AİLƏ QURMAĞIN ƏHƏMIYYƏTİ VƏ LƏYAQƏTLİ ÖVLAD TƏRBIYƏSİ

Səbinə MİRZƏYEVA,

*BDU-nun Şərqşünaslıq fakültəsinin
“Ərəb filologiyası” kafedrası,
ilahiyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
mirzoyeva.76@mail.ru*

AÇAR SÖZLƏR: ailə, İslam, övlad, valideyn, tərbiyə.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: семья, ислам, дитя, родитель, воспитание.

KEY WORDS: family, Islam, child, parent, upbringing.

Müasir dövrdə övlad tərbiyəsindən, onun ailə və cəmiyyət daxilindəki mövqeyindən danışarkən ailə hüququnun öz mənbəyini Qərbdən götürdüyü, İslamın isə ailəni dar çərçivəyə yerləşdirməsi fikri irəli sürülür. Halbuki istər fərdi, istərsə də cəmiyyətlə bağlı sosial problemlərə düzgün istiqamət verən bu dinin uşaq və ailə mövzusunda susması və ya hər hansı boşluq buraxması qeyri-mümkündür. Bu nöqteyi-nəzərdən valideyn-övlad münasibətlərinin tənzimlənməsi İslamda ailə və cəmiyyətin mühüm problemləri sırasındadır.

İslamda uşaqların hüququna böyük əhəmiyyət verilir; məqsəd ailə və cəmiyyət üçün fiziki və cismani, həm də əxlaqi və mənəvi baxımdan sağlam nəsil yetişdirməkdir. İslamda uşaqların hüququ üç cəhətdən diqqət mərkəzində saxlanılır: mədəni; bioloji həyat; insani və mənəvi dəyərlər baxımından.

Birinci, yəni mədəni cəhət valideynlərin nikahdan əvvəl uşaq hüquqlarına riayət etməsi (ömür yoldaşının düzgün seçilməsi) məqamlarını əhatə edir. İslamda ailə qurmaq təkəcə ictimai və sosial hadisə olmayıb, şəriətin vacib qanunu, müqəddəs bir iş və hətta ibadət sayılır. İslama görə, ailə qurmaq Allahın nəzərində ən bəyənələn əməllərdəndir. Təbii ki, məsələnin bu şəkildə qoyulması, yəni ailə qurmağın müqəddəs bir iş kimi təqdim edilməsi İslamda ailə həyatına verilən dəyərin göstəricisidir.

Ailə qurmaq İslam dinində fərdi, ictimai və ilahi məsuliyyət sayılır. İnsan Allahın ona verdiyi nemətlər qarşısında şükranlıq məsuliyyəti daşdığı kimi, ailə qurmaqla da övlad məsuliyyəti daşıyır. Ailə həyatı təkəcə fərdi rifah və rahatlıq üçün deyil, cəmiyyətin ümumi maraqları baxımından da əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə İslamda ailə qurmağın sosial-ictimai əhəmiyyəti xüsusi qabardılır. Ailə düzgün seçilən həyat yoldaşı və sağlam, ləyaqətli övlad tərbiyəsi üzərində qurulur. Burada bir neçə cəhət diqqəti cəlb edir:

1. Ailənin əsil-nəcabəti. Bu məfhum heç də ailənin sərvəti və ya ictimai-sosial mövqeyi ilə əlaqədar işlənmir. Onu müəyyən edən amillər mənəvi-əxlaqi xarakter daşıyır və şərəfətə ölçülür. İslam nöqteyi-nəzərindən təqva insan şərəfətinin mühüm göstəricilərindəndir. Bu məsələdə zahiri görkəmin əhəmiyyəti yoxdur.

2. Təqva və dindarlıq. Allah-Təala “Bəqərə” surəsinin 221-ci ayəsində açıq şəkildə müşrik qadın və kişilərlə ailə qurmağı qadağan edir, bunu onların iman gətirməsindən sonra mümkün hesab edir. Quran ayəsinin məntiqini belə izah etmək olar: birincisi, Allaha boyun əymədiyi halda öz ailəsinin qarşısında necə məsuliyyət daşıya və vəzifələrini yerinə yetirə bilər. Ona görə də evlənərkən təqva və dinə əhəmiyyət verilir. Eyni zamanda, ailənin əsil-nəcabəti də nəzərə alınır, mal-dövlət, zahiri gözəllik, güc, qüdrət və bu kimi cəhətlərdən çəkinilir. Çünki bir çox maddi və zahiri imtiyazlar ötüb keçəndir, ancaq təqva ilahi nemət kimi həmişə qalandır.

İmam Sadiq belə buyurmuşdur: “Əgər kimsə gözəllik və var-dövlət xətrinə bir qadınla evlənərsə, Allah həmin imtiyazları ondan alar; ancaq əgər kimsə ailə yoldaşı üçün təqva və dini keyfiyyəti seçərsə, Allah ona sərvət və gözəllik verir” [3, s.332].

İnsanlar evləndikdən sonra övlad sahibi olmaq üçün lazımi şəraitə sahib, yəni onlar valideynlik borcunu yerinə yetirməyə hazır olmalıdırlar. Bu şəraitin varlığına əmin olduqdan sonra uşaq dünyaya gətirmək fikrinə düşməlidirlər. Ata və ananın dünyaya uşaq gətirmək üçün ilkin şəraiti cismani və mənəvi baxımdan sağlam olmasıdır. İnkişaf etmiş ölkələrdə, o cümlədən bizim respublikada da bu məsələyə böyük əhəmiyyət verilir.

İmam Səccad belə buyurur: “Övladın sənin üzərində haqqı odur ki, onun necə olmasının fikrini indidən çəkəsən, onun yaxşı və ya pisliliyi səndən asılıdır” [6, s.171]. Uşağın fiziki və mənəvi sağlamlığı, bir növ, valideynlə bağlıdır. Kişi və qadın uşağı böyütmək və tərbiyə etmək üçün lazımi şərait və imkana malik olmasalar, bu məsələdə uğur qazana bilməzlər. Ona görə də ailə qurmaq istəyənlər bu istiqamətdə maariflənməlidirlər.

Bir məqam xüsusilə vurğulanmalıdır ki, İslamda cinsiyyətindən asılı olmayaraq, Allahın bəxş etdiyi övlad valideyn üçün nemət hesab edilir. Məlumdur ki, İslamdan əvvəl qəbilə-icma quruluşunda qız övladına qarşı mənfi münasibəti Quran qətiyyətlə rədd edir. “Şura” surəsinin 49-50-ci ayələrində deyilir: “Göylərin və yerin hökmü Allahın əlindədir. O, istədiyini yaradır, istəyinə ancaq qız, istəyinə də ancaq oğlan verir”; “Yaxud hər ikisindən – həm oğlan, həm də qız verir, istədiyini də sonsuz (övladsız) edir. O (hər şeyi) biləndir, (hər şeyə) qadirdir!”

Uşağın gəlişi ailəyə yeni əhval-ruhiyyə bəxş edir, ata-ananın həyatında mühüm hadisəyə çevrilir. Uşağın gəlişi ailə mühitində müsbət psixoloji təsirə malik olmaqla bərabər, onun möhkəmlənməsində də mühüm rol oynayır. Valideynin övlad yetişdirmək üçün göstərdiyi səylər dünyəvi və ictimai, həm də mənəvi və axirət həyatı baxımından əhəmiyyət kəsb edir. Təcrübə göstərir ki, övladsızlıq ucbatından bir sıra ailələr psixoloji gərginlik yaşayır, həyat stimulu aşağı düşür, hətta ailə dağılır.

3. Övladlar üçün yaxşı ad seçimi. Valideynin övlad üzərində borclarından biri ona münasib və yaxşı ad seçməsidir. Ad seçərkən uşağın gələcəkdə böyüməsini və cəmiyyətində vəziyyətini nəzərə almaq lazımdır. Təbiidir ki, düzgün seçilməyən və uşağın şəxsiyyətini alçaldan adlar gələcəkdə çətinliyə səbəb olur. Uşaqlar kiçik yaşlarında buna əhəmiyyət verməsələr də, böyüyəndə düzgün seçilməyən ad onların şəxsiyyətinə və psixologiyasına mənfi təsir göstərir. Uğursuz adların qoyulması sonralar əksər hallarda mənfi reaksiya doğurur

və uşaqlar adlarını dəyişdirməyə məcbur olurlar. Bunu nəzərə alaraq İslam Peyğəmbəri (s) valideynlərə tövsiyə edir ki, öz övladları üçün yaxşı ad seçsinlər. Bu məsələ uşaqların valideyn tərəfindən yerinə yetirilməsi lazım olan hüququ kimi dəyərləndirilir. Həzrət Peyğəmbər (s) belə buyurub: “Uşağın valideyn üzərindəki haqqı odur ki, ona yaxşı ad qoysun” [3, s.116]. Adın münasib olmasının əhəmiyyətini diqqətə çatdırmaq üçün bunu ehsan və yaxşılıq kimi qiymətləndirmişlər [2, s.66]. Yaxşı ad heç də formal xarakter daşımır, uşağın psixoloji və mənəvi ehtiyaclarını ödəməklə onun şəxsiyyətinə mütəbərlik qazandırır. “Siz qiyamət günü öz adınızla və atanızın adı ilə çağırılacaqsınız, ona görə yaxşı ad seçməyə səy göstərin” [3, s.218]. Müasir dövrdə uşaq doğulandan sonra onun sənədində adı, valideynləri və vətəndaşlığı qeyd olunur. Ölkəmizdə məqsədəuyğun olmayan adların verilməsinin qarşısının alınması dövlət qurumları tərəfindən nəzarət olunur.

İkinci cəhət bioloji baxımdan uşaqların yaşam haqqıdır. Uşaqların ailə qayğısından bəhrələnmək, ata-anaya malik olmaq haqqı vardır. Onların bu haqqı qanun və şəriətdə nəzərdə tutulur. “Nisa” surəsinin 1-ci və “Rum” surəsinin 21-ci ayəsində ailə qurmaq Allahın sünnesi, yəni ənənəsi kimi təqdim edilir. Bu məsələ bəşərin fitri ehtiyacından və nəslin davamının zəruriliyindən doğur. Ailənin ən dəyərli neməti isə şübhəsiz ki, uşaqdır.

Uşağın mühüm haqlarından biri möhkəm və aydın kimliyi olan ailəyə sahib olmasıdır;

Uşağın ailədə ata-ananın maddi, mənəvi və psixoloji himayəsi altında böyümək haqqı vardır;

Uşaq məhz ailə mühitində hərtərəfli qayğı ilə əhatə olunaraq yetkinləşir və həyati təcrübə qazanır.

Cəsarətlə demək olar ki, nə qədər bütün tibbi, maddi, təlim və tərbiyə, psixoloji imkanlara malik olsa da, heç bir rəsmi və ya qeyri-rəsmi qurum, yaxud da tərbiyə ocağı uşaqlar üçün məsuliyyətli ata-ananın yerini verə bilməz. Bütün imkanlar o zaman səmərəli ola bilər ki, uşaq ata-ananın məhəbbət dolu ocağında böyüsun.

Qanuni ailə çərçivəsindən kənar doğulan uşaq valideyninin şəfqətindən məhrum olur ki, bu da İslamda uşaq hüququnun ciddi surətdə pozulması hesab edilir. Uşaq özünü qeyri-qanuni əlaqənin məhsulu kimi hiss etdikdə, istər-istəməz psixoloji gərginliklə üzləşir. Cəmiyyətdə bir çox fəsad və pozuntu bu cür əlaqələrdən irəli gəlir. Ona görə İslam Peyğəmbəri (s) qanuni evlənməyi Allahın nəzərində sevimli işlərdən biri və ailənin mühüm təməli adlandırmışdır: “İzzət və cəlal sahibi Allahın yanında izdivacdən sevimli şey yoxdur” [6, s.134].

a) Uşaq üçün ailə başçısı hüququ – Təzə doğulan uşağın ilkin haqqı odur ki, ata və ana onun övladlığını qəbul etsin, ona başçılıq etməyi öhdəsinə götürsün. Peyğəmbər (s) buyurub: “Övladın ata qarşısında haqlarından biri odur ki, ata onun özünə mənsub olduğunu inkar etməsin [6, s.143].

İslamda uşağın ilkin hüququ onun nikah daxilində olan ata və anaya mənsub olmasıdır. Bu, bir növ, kimlik məsələsidir; ata-ananın kimliyi müəyyən edilməlidir, çünki uşağın kimliyi buna bağlıdır. Bununla da ata-ananın öhdəsinə bir sıra vəzifələr düşür: bunlar onu saxlayıb böyütmək, qorumaq, təhlükəsizliyini və uşağın sakit psixoloji mühitdə yaşamasını təmin

etmək və s. İslamda övladın dünyaya gəlməsi ilə əlaqədar gözəl ənənə vardır. “Ali-İmran” surəsinin 39-cu ayəsində mələklərin Həzrət Yəhyanın (ə) doğumu haqqında Həzrət Zəkəriyyəyə (ə) müjdə vermələrindən bəhs olunur. İslam peyğəmbəri Həzrət Həsən və Həzrət Hüseyin doğumunu ona müjdə verənlərə dua etmişdir [6, s.214]. Beləliklə, İslamda uşağın dünyaya gəlməsi ilə verilən müjdə onun hüquqlarına riayət olunması üçün psixoloji zəmin hazırlayır. Bu halda ata heç bir dəlil olmadan uşağı inkar edə və uşaq bu haqdan məhrum oluna bilməz.

Təbii ki, uşağın inkar edilməsi çoxsaylı psixoloji zərərlərə səbəb olur və İslam şəriəti baxımından da bu əməl olduqca pis qarşılır. Bu, həm də anaya qarşı təhqir hesab edilir və yalan bir ifadədirsə, cəzası vardır. Məsələ burasındadır ki, kimliyi bəlli olmayan uşaq cəmiyyətdə uğur qazanmaqda da böyük çətinliklər çəkir. Bu səbəbdən fərdi kimliyi və ailə mənsubluğunu mühüm sosial-psixoloji məsələ kimi qiymətləndirmək olar.

b) Nikah əlaqəsi (nisbəti) – Nikah əlaqəsi nütfə mayalandığı zaman uşağın valideynlərinin şəriət baxımından qanuni nikahda olmasıdır.

c) Uşağın şəxsi və ictimai təhlükəsizlik hüququ – Bu hüquq uşaq dünyaya gəlməmişdən əvvəlki və doğulandan sonrakı dövrü əhatə edir. Tarixin şahidliyinə görə, müxtəlif dövrlərdə və cəmiyyətlərdə uşaqların həyatında çoxlu problem yaşanmış, zülmə və haqsızlığa məruz qalmışlar. Əlbəttə, belə hallar yalnız qeyri-mədəni cəmiyyətlərdə deyil, mədəni cəmiyyətlərdə də baş verir. Qədimdə hətta uşaqları öldürür və satırdılar. Ancaq müasir dünyada da uşaqların hüquqları fərqli şəkildə pozulur. Onlar bombalanır, doğulmadan abort edilir, doğulandan sonra ata-ana tərəfindən taleyin ümidinə buraxılır, ağır işlərə cəlb edilir, təhqirə, təcavüzə məruz qalırlar. İndi dünyada baş verən uşaq oğurluğunu, onların bədən üzvlərinin satışa çıxarıldığını da bu deyilənlərə əlavə etsək, vəziyyətin nə dərəcədə dəhşətli olduğunu görürük.

İslam fərq qoymadan, qız və ya oğlanlar üçün hüquqlar müəyyənləşdirmiş, onlara qarşı edilən hər cür zülm və haqsızlığı rədd etmişdir. Dinimiz bu haqsızlığın qarşısının alınmasının dövlətlə yanaşı, valideynlərin vəzifələrinin bilavasitə əhəmiyyətli olduğunu vurğulamışdır.

Məlumdur ki, uşağın fiziki və psixoloji cəhətdən möhkəmlənməsi üçün istər ailədə, istərsə də cəmiyyətdə təhlükəsizlik mühiti hakim olmalıdır. Ailədə həmin mühiti ata-ana yaratmalıdır. Uşaqların yeməyinin çeşidi, onların əylənməsi, oynaması, gigiyenası, təlim-tərbiyəsi bu baxımdan diqqət mərkəzində saxlanılıb təmin edilməlidir. Bütün bunları həyata keçirtmək üçün müəyyən imkanlar olmalıdır. Bu imkanları iki bənd əsasında izah edə bilərik.

1. Maddi və bioloji (yemək, yatmaq, hava, su, məskən və s): bunlarsız həyat mümkün deyil.

2. Mənəvi-psixoloji: bu ehtiyaclar təmin edilməsə, psixoloji narahatlıqlar yaranır, qayğı və sevgidən məhrum qalan uşaqlar dalgın və ümitsiz olurlar. Qeyd edək ki, bir sıra ümitsizlik halları, üzgünlük, nigaranlıq, bədbinlik, fəsadlar, qətl və intihar uşaqların mənəvi-psixoloji ehtiyaclarının düzgün təmin edilməməsi ucbatından baş verir.

Yetkinlik yaşına çatmayıb himayəyə möhtac olan uşaqların yaşayışı elə tənzimlənməlidir ki, onlar başqaları tərəfindən həyatlarına, hüriyyətlərinə təcavüz ediləcəyindən narahat olmasınlar. Əks təqdirdə, təhdid və qorxu onlarda psixoloji sarsıntı və

nigaranlıq yaradır. Bu hal onların düzgün istiqamətdə inkişafına mane olur. Hər bir uşaq arxayın olmaq istəyir ki, çətinlik və narahatlıq üz verərsə, o, tək qalmaq, ailəsinin qayğısı və himayəsi ilə əhatə olunacaqdır.

Bütün dövrlərdə olduğu kimi, müasir dövrdə də yeniyetmələrin nizam-intizamlı, təhlükəsiz və sivil cəmiyyətə daha çox ehtiyacları vardır. Belə cəmiyyətdə gözlənilməz və nəzarətdənkənar vəziyyətlə üzləşmələr nisbətən az olur. Təhlükəsizliyin təmin edilmədiyi və qayda-qanuna riayət olunmayan ailədə, ictimai mühitdə uşaqları yetərincə qorumaq qeyri-mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullah Feyzi Kocaer. Sahihi Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih. terc., İstanbul: 2003, 503 s.
2. İbn Rüşd, Bidayətul Müctəhidət. Ahmed Meylani, İst. 1991, IV 1961, Aktan Hamza. İslam miras hukuku. İstanbul: Çağaloğlu, 1991, 297 s.
3. Balcı Ramazan. Ebu Hureyre. İstanbul: Nesil, 2006, 176 s.
4. Donuk Abdulkadir. Çeşitli topluluklarda ve eski Türklerde aile. İstanbul: 1992, 175 s.
5. İbn Mace. "Sünən". İstanbul: Çağrı neşriyyat, 1992, 462 s.
6. Kiyıcı Selahattin. İslam hukukunda örf ve adetler. İstanbul: n.i.y. 143 s.
7. Керимов Г.М. Шариат и его социальная сущность. Москва: Наука, 254 стр.
8. Qurani-Kərim. Tərcümə edənlər: Z.M.Bünyadov, V.M.Məmmədəliyev. Bakı: Qismət, 2004, 607 s.
9. Сюкияйнен Л.Р. Мусульманское право и семейное законодательство стран Арабского Востока. Москва: Мусульманское право, 1984, 296 стр.
10. Yazıcıoğlu M. Said. İslam düşüncesinin tarihsel gelişimi. Ankara: Akça yayımları, 2001, 206 s.
11. Yusifpur Hacı Əbdürrahman. İslamda ailə üzvlərinin hüquqları. Bakı: 1998

Сабина Мирзаева
**ВАЖНОСТЬ СОЗДАНИЯ СЕМЬИ И ДОСТОЙНОЕ
 ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ В ИСЛАМЕ**

РЕЗЮМЕ

Создание семьи в исламе является не только общественным и социальным событием, также считается важным законом шариата, священным делом и даже актом поклонения. Регулирование отношений между родителями и детьми в исламе можно отнести к числу наиболее важных проблем семьи и общества. Организованность семьи строится на правильном выборе спутника или спутницы жизни, также на здоровом и достойном воспитании ребенка. В целом же важной целью создания семьи с точки зрения ислама является воспитание здорового ребенка. Мужчина и женщина находясь в браке одновременно изучая характер и психологию друг друга и, в тоже время, регулируют свои поведения.

Взаимопонимание и уважение между супругами имеет важное значение для здорового семейного окружения. Воспитание и права детей вступают в силу до их рождения. Первоначальное право ребенка заключается в принадлежности его к отцу и матери находящихся в браке.

Sabina Mirzayeva
**THE IMPORTANCE OF CREATING A FAMILY AND GOOD PAR-
 ENTING IN ISLAM**

ABSTRACT

The creation of a family in Islam is not only a public and social event, it is also considered an important Sharia law, a sacred deed and even an act of worship. Regulation of relations between parents and children in Islam can be attributed to the most important problems of family and society. The organization of the family is based on the correct choice of a companion in life, as well as on a healthy and decent upbringing of the child. In general, the important goal of creating a family from the point of view of Islam is raising a healthy child. A man and a woman studying the character and psychology of each other in the family, at the same time, are regulating their behavior.

Mutual understanding and respect between spouses is essential for a healthy family environment. The upbringing, raising and rights of children are effective before they are born. The preliminary right of the child is belonging to his father and mother within a marriage.